

MILAN KUNDERA

ŽERT

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Zeptali se jí, zda by strana vybudovala socialismus, kdyby její členové prohlašovali, že optimismus je opium lidstva. Řekla, že taková strana by socialismus nevybudovala. Řekli jí, že to stačí. A že prý mi nemá zatím nic říkat, protože chtějí dávat pozor, co budu psát dál. Řekla jim, že už mne nechce nikdy vidět. Odpověděli jí, že by to nebylo správné, že by mi naopak měla zatím psát, aby se ukázalo, co ve mně ještě je.

„A tys jim potom ukazovala moje dopisy?“ zeptal jsem se Markéty, červenaje se až do hloubi duše při vzpomínce na své zamilované výlevy.

„Co jsem měla dělat?“ řekla Markéta. „Ale sama jsem ti už po tom všem opravdu nemohla psát. Nebudu si přece psát s někým jen proto, abych jim dělala vějičku. Napsala jsem ti ještě pohlednici a dost. Nechtěla jsem se s tebou vidět, protože jsem ti nesměla nic říct a bála jsem se, aby ses mne na něco neptal a já ti nemusela do očí lhát, protože lžu nerada.“

Zeptal jsem se Markéty, co ji tedy přimělo, aby se se mnou dnes sešla.

Řekla mi, že příčinou toho byl soudruh Zemánek. Potkal ji po prázdninách na chodbě fakulty a vzal ji s sebou do malé místnůstky, kde měla stranická organizace přírodovědecké fakulty svůj sekretariát. Řekl jí, že dostal zprávu o tom, že jsem jí napsal na školení pohlednici s protistranickými výroky.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek se nachází na začátku knihy, kdy Ludvík vypráví, jak mu nevinný žert změnil později život.

- kniha je rozdělena do sedmi kapitol, ty se dále dělí na podkapitoly
- ve vyprávění se střídá chronologická i retrospektivní rovina, hrdiny sledujeme v současném i minulém čase.

S Ludvíkem se setkáváme už jako se zahořklým mužem. Přijel po dlouhé době do svého rodiště, malého moravského města, a vzpomíná tu na dobu před deseti lety. Na lidových slavnostech, které se tu konají, potkal Ludvík Helenu Zemánkovou a zjistil, že je to manželka jeho dávného přítele Pavla Zemánka. Rozhodne se ji svést, aby se mu pomstil.

Ludvík byl na vysoké škole zamilovaný do své spolužačky Markéty. Markéta k němu byla chladná, což Ludvíkovi vadilo a snažil se ji provokovat. Když mu napsala nadšený dopis ze školení, ve kterém psala jen o politice, sedl a napsal jí pohlednici s textem „Optimismus je opium lidstva! Zdravý duch páchne blbostí. Ať žije Trockij! Ludvík“, ačkoli i on byl členem Strany a nadšeným komunistou. Markéta však tuto pohlednici ukáže ve Straně, odkud je Ludvík zakrátko vyloučen. Odejít musí také z vysoké školy. Ani jeho tehdejší kamarád Pavel Zemánek se ho nezastal, naopak hlasoval proti němu. Ludvík musel nastoupit vojenskou povinnou službu a byl přidělen k PTP (pomocným technickým praporům) s cejchem nepřítel republiky. Markéta slibovala, že s ním i přesto zůstane, ale nakonec se s ním rozešla, protože se jí nezdál dost politicky uvědomělý.

Ludvík brzy přijal roli odpadlíka a už se nevzpouzel svému osudu. Dočítáme se o osudech některých z vojáků, kteří jsou stejně jako Ludvík u PTP. Na jejich příbězích je ukázána absurdita režimu. Během vojny Ludvík poznal dívku Lucii a měl ji velmi rád, ale i ji ztratil. Příliš na ni spěchal a Lucie mu utekla. Po vojně dostudoval vysokou školu a nyní pracuje jako vědec.

Nyní, po letech, se Ludvík rozhodne, že stráví s Helenou noc, a tím se pomstí Zemánkovi. Byt mu zapůjčí evangelík Kostka, ačkoli s Ludvíkovým plánem nesouhlasí. Svedení Heleny se zdaří, jenže Helena se do Ludvíka zamiluje a svěří se mu, že její manželství je v troskách. Již tři roky spolu manželé nežijí a Zemánkovi se nyní může manželčina nevěra jen hodit, ačkoli má mnohem mladší milenkou. A opravdu – na slavnostech se Ludvík se Zemánkem setká, a on mu dokonce popřeje hodně štěstí, neboť už od Heleny ví o jejich vztahu.

Ludvíkovi došlo, že se jeho žert nevydařil, a řekl Heleně, že ji jen využil, že s ní žít nechce. Ta reaguje ukvapeně a pokusí se spáchat sebevraždu, naštěstí však došlo k záměně prášků a ona snědla projímadlo. Ludvík, ačkoli si z něj osud tropí legraci, si uvědomuje, že doma na Moravě je mu nejlépe.

- **téma a motiv**

téma: pohlednice zaslaná Markétě

motiv: dopis, láska, lež, žert

- **časoprostor**

místo: Praha, Morava

čas: mezi lety 1948 až 1965, většina děje se odehrává v 50. letech; schůzka Markéty a Ludvíka, doba jejich vysokoškolských studií

- **kompoziční výstavba**

- úryvek se skládá z pěti odstavců, dva z nich začínají přímou řečí

- Ludvík chronologicky vypráví o tom, co si povídal s Markétou před deseti lety (retrospektiva)

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, (společenský, politický, filozofický) román

- **vypravěč**

ich-forma (vypravěč se střídá – hlavní hrdina Ludvík Jahn, Helena Zemánková, Kostka, Jaroslav)

v úryvku ich-forma, vypravěčem je Ludvík Jahn

personální (osobní) vypravěč, je zároveň jednou z postav příběhu

- **postava**

v úryvku jsou zmíněni:

Ludvík Jahn – zpočátku naivní, po celý život zásadový a pomstychtivý, postupně se mění v zahořklého zklamaného muže

Markéta – Ludvíkova láska, které poslal pohlednici s žertem, oddaná straně, nezáludná

Pavel Zemánek – kariérista, jde mu jen o vlastní úspěch, vždy chce být na prvním místě

další postavy:

Helena Zemánková – manželka Zemánka, žije odděleně, je důvěřivá a v lásce nezkušená, bezhlavě zamilovaná do Ludvíka

Lucie – Ludvíkova láska z mládí, cudná, tajuplná, vnitřně raněná

Kostka – poctivý muž

- **vyprávěcí způsoby**

přímá řeč: „A tys jim potom ukazovala moje dopisy?“, „Co jsem měla dělat?“

polopřímá řeč: Zeptali se jí, zda by strana vybuodovala socialismus..., Řekla, že taková strana by socialismus nevybuodovala., Odpověděli jí, že by to nebylo správné...

- **typy promluv**

úryvek tvoří pásmo vypravěče, do něj jsou vloženy dvě přímé řeči (dialog Ludvíka a Markéty)

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

sousloví *budovat socialismus, přírodovědecká fakulta*
přechodník přítomný *červenaje*
řečnická otázka *„Co jsem měla dělat?“*
spisovný jazyk v pásmu vypravěče i postav
- autorův jazyk je věcný, strohý, shrnující situaci

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

metafora *optimismus je opium lidstva, zamilované výlevy, dělat vějičku*
opakování stejného slova na začátku vět *Řekla,... Řekli,... Řekla...*
nadsázka *už mě nechce nikdy vidět, červenaje se až do hloubi duše*
synekdocha *lhát do očí*
pleonasmus *malá místnůstka*
- míra obrazných pojmenování nebrání porozumění textu

Literárněhistorický kontext

• kontext autorovy tvorby

tvorba v 2. polovině 20. a na počátku 21. století

Milan Kundera (* 1. 4. 1929, Brno)

- básník, dramatik, prozaik, esejista, překladatel
- jeden z nejznámějších a nejprekládanějších českých autorů
- syn Ludvíka Kundery, hudebníka a rektora JAMU
- jako malý hrál na klavír a studoval hudební kompozici
- maturoval na brněnském gymnáziu
- studoval FF UK – literární vědu a estetiku – dva semestry
- přestoupil na FAMU – filmová režie a scenáristika
- po VŠ učil na FAMU světovou literaturu (asistent, odborný asistent, docent)
- r. 1948 vstoupil do komunistické strany, po dvou letech byl vyloučen (poté znovu přijat a znovu vyloučen)
- po roce 1970 nesměl publikovat, svá díla vydával u Škvoreckých v Sixty-Eight Publishers
- od roku 1975 žije a píše ve Francii, píše česky a francouzsky, přednáší na fr. univerzitách
- r. 1979 zbaven československého občanství, r. 1981 získal francouzské občanství
- svá díla napsaná francouzsky odmítá svěřit překladatelům, ale sám je nepřekládá
- Čechy navštěvuje málokdy, odmítá publicitu
- r. 2005 mu prezident Václav Havel udělil Medaili za zásluhy I. stupně
- držitel ceny Ministerstva kultury ČR za celoživotní dílo (2006)

nejprve psal poezii: *Člověk zahrada širá*, *Poslední máj* (o Juliu Fučíkovi), *Monology*

60. léta – dramatická tvorba: *Majitelé klíčů*, *Ptákovina* (groteskně absurdní hra)

povídky: *Směšné lásky* – výběr z *Prvního*, *Druhého* a *Třetího sešitu směšných lásek*

Život je jinde – román, mladý básník se stává komunistou

Valčík na rozloučenou – román s detektivní zápletkou

Kniha smíchu a zapomnění – první román psaný ve Francii, 7 samostatných příběhů

Nesmrtelnost – postmoderní román

Nesnesitelná lehkost bytí – postmoderní román

Pomalost, *Totožnost*, *Nevědění* – romány psané francouzsky

Zrazené testamenty, *Opona* – soubory esejů

- častý je motiv nevydařené hry, která se člověku vymkla
- zobrazuje lidskou nicotnost, povrchnost, melancholii povah
- ironický odstup od vlastních postav

• literární / obecně kulturní kontext

současná česká próza, romány *Nesmrtelnost* a *Nesnesitelná lehkost bytí* jsou řazeny k postmoderně

postmodernismus, postmoderna – evropský myšlenkový směr

nejedná se o umělecký směr – neměl daná pravidla

- poslední třetina 20. století

- postmodernismus dokazuje současný paradoxní stav – čím dokonalejší je vědecké poznání, tím více se vzdaluje od člověka, a tím větší je propast mezi člověkem a vědou

- uplatňuje se dvojúrovňovost estetického vnímání díla: kniha by měla oslovit běžného i náročného čtenáře

- knihám konkuruje televize, kino, internet – kniha musí zaujmout jinak než dřív

- spojování odlišných stylových prvků a postupů, míšení žánrů (román je zároveň detektivka, historický román, traktát a filozofické dílo)

- autor ustupuje do pozadí, čtenář musí při četbě spolupracovat

- častý sklon k mystifikaci – napodobování děl časově starších

- časté parodie, černý humor
- využití prvků již napsané literatury – přejímání postav
- postmoderní dílo vždy umožňuje více interpretací
- čím vyspělejší čtenář, tím víc informací načerpá z textu

současná česká próza:

Vladimír Páral (* 1932, Praha)

- autor období 60.–80. let, po roce 1989 méně výrazný
- chemický inženýr, pracovně spojen se severními Čechami (Ústí nad Labem – zdroj inspirace), v chemickém průmyslu pracoval 13 let
- žije v Praze a Mariánských Lázních

Černá pentalogie – volný cyklus 5 novel a románů ze 60. let

Veletrh splněných přání, Soukromá vichřice, Katapult, Milenci a vrazi, Profesionální žena

Bílá pentalogie – dosud napsána jen 4 díla

Mladý muž a bílá velryba, Radost až do rána, Generální zázrak, Muka obraznosti

80. léta – romány s prvky sci-fi

Pokušení A-ZZ, Romeo a Julie 2300, Válka s mnohozvířetem

90. léta – pokles kvality, otevřená sexualita (na hranici pornografie)

Dekameron 2000 aneb Lásky v Praze, Playgirls, Profesionální muž

Bohumil Hrabal (1914–1997)

- vystřídal mnoho zaměstnání: písař, úředník, skladník, traťový dělník, výpravčí, pojišťovák, obchodní cestující, balič papíru
- od r. 1963 spisovatelem z povolání
- zemřel nešťastnou náhodou (vypadnul z okna nemocničního pokoje při krmení holubů)
- „pábění“ – zvláštní druh vyprávění, autentické hovory lidí
- pábitel – vše koná zamilovaně, touží po poznání, je posedlý vyprávěním, určitou činnost dělá se vší vervou

- mnohé knihy vyšly nejprve v exilových nakladatelstvích, poté je Hrabal přepracovával

Perlička na dně – soubor povídek, Pábitel

Taneční hodiny pro starší a pokročilé – celý text je jedna dlouhá věta, ovlivněn moderní prózou

Ostře sledované vlaky – děj na konci 2. sv. války, hl. hrdina Miloš Hrma

70. léta – vrcholné období

tzv. nymburská trilogie = Městečko u vody = Městečko, kde se zastavil čas:

Postřižiny, Krasosmutnění, Harlekýnovy milióny

- spojující postavou je strýc Pepin, který přijel na 14 dní a zůstal několik let
- vypravěčkou je Hrabalova maminka – paní sládková

Obsluhoval jsem anglického krále – hl. hrdina Jan Dítě je malého věku, vnucuje se do vyšších vrstev

Slavnosti sněženek – soubor povídek o obyvatelích chatové oblasti Kersko

Příliš hlučná samota – monolog baliče sběrového papíru Haňti, vzděláván proti své vůli

Josef Škvorecký (1924–2012)

- prozaik, esejista, překladatel, nakladatel

* Náchod, totálně nasazen v náchodské továrně a Novém Městě nad Metují

- působil ve studentské jazzové kapele

- krátce studoval lékařskou fakultu UK, poté FF UK obor filozofie – angličtina

- r. 1958 se oženil se spisovatelkou Zdenou Salivarovou

- od r. 1963 spisovatelem z povolání

- r. 1969 odjel přednášet do USA a rozhodl se zůstat v exilu – stal se profesorem v Torontu (Kanada)

- zakladatel exilového nakladatelství 68 Publishers (Toronto)

- roku 1978 zbaven československého občanství

- začínal civilistickou poezií a povídkami

Zbabělci – první román s postavou Dannym Smiřickým (autorovo alter-ego)

další díly pentalogie s Dannym:

Tankový prapor, Prima sezóna, Mirákl, Příběh inženýra lidských duší

detektivní prózy – vystupuje poručík Borůvka

Smutek poručíka Borůvky, Konec poručíka Borůvky, Návrat Borůvky, Hříchy pro pátera Knoxe

poezie:

Nezoufej!, Dívka z Chicaga, Blues libeňského plynojemu

Postmoderna:

Umberto Eco (1932–2016)

- Ital, spisovatel, novinář, teoretik umění, nejnvýraznější představitel postmoderny

Jméno růže – čítankový příklad postmoderního románu

- dobrodružný příběh s detektivní zápletkou, obsahuje mystifikaci, složitou symboliku, erotiku, děj je umístěn do středověku

- text má dvě roviny – děj a filozofující pásma

- promyšlená kompozice

Vladimir Nabokov (1899–1989)

- ruský emigrant, žil v USA

Lolita – studie muže, který sexuálně žije s nezletilou dívkou

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Žert – hlavní hrdina poslal své dívce pohlednici s politickou narážkou, myslel to jako pouhý žert. Tento žert mu změnil celý život a spustí lavinu dalších (avšak stejně tragicky končících) žertů.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Dílo je vzhledem ke změně režimu neaktuální, může však varovat před totalitou.

- **pravděpodobný adresát:**

Kdokoli, příběh lze brát jako zobrazení milostného života hlavního hrdiny, ale také jako zobrazení minulého režimu se všemi jeho zápory.

- **určení smyslu díla:**

Příběh ukazuje, jak zvrácená byla doba komunismu a jak režim měnil osudy lidí.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Román vyšel r. 1967 až dva roky po dopsání a je autorovým prvním románem. Krátce po vydání byl natočen i film. Film i kniha nesměly být šířeny a byly uzavřeny v trezoru.

- **tematicky podobné dílo:**

Miroslav Švandrlík – *Černí baroni*: román zachycující absurditu služby u PTP

Choderlos de Laclos – *Nebezpečné známosti*: román o intrikách ve vztazích, které jsou odhaleny

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatizací:**

Film Žert byl natočen roku 1968, jeho režisérem je Jaromil Jireš. Na scénáři se podílel sám Kundera a údajně byl s výsledkem spokojený. Film zobrazuje spíše dobu než hlavní dějovou linii, ale dobře vystihuje atmosféru těch časů.